

ISSN 2413-7391 (PRINT)
ISSN 2663-2780 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2413-7391

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ
Випуск 20

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Мальчикова Д.С. – доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії та екології Херсонського державного університету.

Заступник головного редактора:

Пилипенко І.О. – доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії та екології Херсонського державного університету.

Відповідальний секретар:

Молікевич Р.С. – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та екології Херсонського державного університету.

Члени редакційної колегії:

Барановський М.О. – доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії, туризму та спорту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Вишневецький В.І. – доктор географічних наук, професор, професор кафедри міжнародного туризму та країнознавства Національного авіаційного університету;

Гукалова І.В. – доктор географічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник сектору збалансованого розвитку та екологічної оцінки Інституту географії Національної академії наук України;

Давидов О.В. – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри географії та екології Херсонського державного університету;

Кисельов Ю.О. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру Уманського національного університету садівництва;

Коржов Є.І. – кандидат географічних наук, доцент кафедри водних біоресурсів та аквакультури Херсонського державного аграрно-економічного університету;

Мельничук А.Л. – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Немець Л.М. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоналістики Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

Чаплінський П. – доктор географічних наук, професор Щецинського університету (м. Щецин, Республіка Польща);

Підгрушній Г.П. – доктор географічних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору територіальної організації суспільства Інституту географії Національної академії наук України;

П'яткова А.В. – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та екології Херсонського державного університету;

Ушкаренко Ю.В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, менеджменту та адміністрування Херсонського державного університету;

Шахман І.О. – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та екології Херсонського державного університету;

Яворська В.В. – доктор географічних наук, професор, декан геолого-географічного факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Рецензенти: д. геогр. н. Заячук М.Д., д. геогр. н. Мальчикова Д.С., к. геогр. н. Молікевич Р.С., д. геогр. н. Пилипенко І.О., к. геогр. н. П'яткова А.В.

Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету
(протокол від 01.07.2024 р. № 18)

Журнал включений до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

Наказом Міністерства освіти і науки України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1) видання внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») за спеціальностями 103 «Науки про Землю», 106 «Географія».

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23950-13790 ПР від 26.04.2019 року
видане Міністерством юстиції України

ЗМІСТ

Мальчикова Д.С., Пилипенко І.О., Сімченко С.В.

РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«КАТАСТРОФА КАХОВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА: РІК «ПІСЛЯЗАВТРА»
І ПЕРСПЕКТИВА МАЙБУТНЬОГО».....7

СЕКЦІЯ 1 СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Жаронкін В.І.

МІГРАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКИХ РОМІВ В УМОВАХ НЕБЕЗПЕКИ:
НА ОСНОВІ ЗАГАЛЬНИХ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ ХІХ – ХХІ СТ. 13

Заячук М.Д., Золотунець Д.В.

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТРАНСПОРТНОМУ СЕКТОРІ
ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ..... 22

Кисельов Ю.О., Кисельова О.О., Нікітіна О.В., Хіміч М.І.

КАРТИ УКРАЇНИ ХХ СТОРІЧЧЯ ЯК ІНДИКАТОР МЕЖ УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ТЕРИТОРІЇ..... 28

Лопушанська М.Р., Іванов Є.А.

СУСПІЛЬНІ (СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ) ЧИННИКИ РОЗВИТКУ
ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....36

СЕКЦІЯ 2 ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ТА ГЕОЕКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Заячук М.Д., Косташук І.І., Пасічник М.Д., Паланичко О.В., Мельник А.А.

ГІДРОЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА СТАНУ МОЛОДОГО ЛАНДШАФТУ РІЧКИ СІРЕТ
У МЕЖАХ УКРАЇНИ..... 46

СЕКЦІЯ 3 ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

Дорош Ю.С.

ГЕОГРАФІЯ ПРОДУКТОВИХ ІННОВАЦІЙ У ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ
КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ..... 56

СЕКЦІЯ 4 ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА

Захаров О.О.

ОСВІТНІ ЦЕНТРИ І РЕГІОНИ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ ГЕОГРАФІВ В УКРАЇНІ:
ПРОСТОРОВІ І ЧАСОВІ ТРЕНДИ.....66

Руденко В.П., Білоус В.А., Руденко С.С., Ковбінська Г.Д.

«НІМЕЦЬКА ШКІЛЬНА ГЕОГРАФІЯ» ОЛЕКСАНДРА ЗУПАНА
В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ..... 72

УДК 912.43(477)«19»:911.3(477)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2024-20-4>

Кисельов Ю.О.,
доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру
Уманський національний університет садівництва
kyseljov@ukr.net
ORCID: 0000-0003-0530-1892

Кисельова О.О.,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії, географії та наук про Землю
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
kyseljova@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4016-2966

Нікітіна О.В.,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри екології та безпеки життєдіяльності
Уманський національний університет садівництва
ooolga@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2605-810X

Хіміч М.І.,
доктор філософії з наук про Землю,
викладач кафедри екології та безпеки життєдіяльності
Уманський національний університет садівництва
uzhela.mariya1994@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2383-5636

КАРТИ УКРАЇНИ ХХ СТОРІЧЧЯ ЯК ІНДИКАТОР МЕЖ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТЕРИТОРІЇ

Метою статті є аналіз картографічних творів України ХХ ст. в контексті окреслюваних їх авторами меж української національної, а отже – етнічної та державної території. Наголошено на боротьбі української нації за незалежну державу як головній суспільно-історичній передумові активізації робіт із картографування території України у ХХ ст. Наведено авторство картографічних творів, що містять зображення України, деякі з них належать видатним географам Степанові Рудницькому та Володимирові Кубійовичу. Зауважено, що поняття «українська національна територія» може охоплювати як державну, так і етнічну українську територію. Відзначено, що на перших картах України ХХ ст., створених під час Першої світової війни, українські етнічні землі простягаються на схід за Волгу й до Каспійського моря. Державний кордон України на картах 1918–1920 рр. є дещо вужчим, проте протягається набагато далі на схід порівняно із сучасним. Особливо важливе значення мають карти, виготовлені для західноєвропейського користувача, що зазвичай містять пояснювальні записки у вигляді віршків. Це, зокрема, карта «Україна. Земля й народ» (1918 р.), карта УНР, представлена на Паризькій мирній конференції 1919 р., та карта С. Рудницького 1920 р. Наголошено на змісті карти УСРР 1922 р. та карти Донецької губернії 1923 р., на яких до України віднесено Таганрозький і Шахтинський повіти, що згодом відійшли до Росії. Закономірним є поступове звуження української етнічної території на картах, виданих напередодні й під час Другої світової війни та – особливо – у другій половині ХХ ст. Зауважено, що причини цього полягають у наслідках Голодомору-геноциду українців 1932–1933 рр. та

подальшої їх значної асиміляції за межами УРСР. Українськими етнічними землями на території Росії, що межують з Україною, залишилися Кубань, Північна Слобожанщина та Стародубщина, на теренах Білорусі – Берестейщина. Фіксація українських етнічних земель у Росії та Білорусі на картах може, за певних умов, мати міжнародно-правове значення в контексті майбутньої державно-політичної організації східноєвропейського регіону після завершення російсько-української війни та ймовірного подальшого розпаду російської федерації.

Ключові слова: картографування території України, українська етнічна територія, українська державна територія, кордони, межі.

Kyselov Yu.O., Kyseliova O.O., Nikitina O.V., Khimich M.I. Maps of Ukraine of the XX-th century as an indicator of the boundaries of the Ukrainian national territory

The purpose of the article is the analysis of mapping representations of Ukraine of the XX-th century in the context of the boundaries of the Ukrainian national, so as ethnical and state territory lined by their authors. It is stressed on the struggle of the Ukrainian nation for an independent state as a main social and historical condition of activation of works in the field of mapping Ukrainian territory in the XX-th century. The authority of the mapping works that contain representation of Ukraine is showed, some of them believe to Stepan Rudnytskyi and Volodymyr Kubiiovych. It is accented that the notion “Ukrainian national territory” can involve the Ukrainian state territory so as the ethnical one. It is marked that on the first maps of Ukraine created during the World War I, Ukrainian ethnical lands are enlarged to the East behind Volga and to the Caspian Sea. The state boundary of Ukraine on the maps 1918–1920 is a little thinner but it is enlarged efficiently farther to the East than relatively to the modern one. Maps prepared for West-European user that, as a rule, have expositive notes as framings, have an exclusively important significance. Especially, this is a map “Ukraine. Land and people” (1918), a map of the UPR, presented on Paris peace conference 1919, and the map created by S. Rudnytskyi in 1920. It is stressed on the content of the map of the USSR created in 1922 and the map of the Donetsk government created in 1923 on them the Shakhty and Taganrog districts that were integrated to Russia lately were included to Ukraine. Step thinning of the Ukrainian ethnical territory on the maps edited before and during the World war II and – especially – in the second half of the XX-th century is regular. It is accented that it was caused by the results of the Holodomor-genocide of Ukrainians 1932–1933 and their further assimilation. Kuban, Northern Slobozhanshchyna and Starodubshchyna on the Russian territory and Beresteishschyna on the Byelorussian territory are rested as Ukrainian ethnical lands that are boarding with Ukraine. Fixation Ukrainian ethnical lands on maps can, with some conditions, have an international lawful significance in the context of the future state and political organization of the East-European region after finishing Russian-Ukrainian war and the further possible disintegration of the Russian Federation.

Key words: mapping Ukrainian territory, Ukrainian ethnical territory, Ukrainian state territory, boundaries, lines.

Постановка проблеми. Підписання Президентом України Указу № 17/2024 «Про історично населені українцями території Російської Федерації» покликало активізувати діяльність державних органів, громадських організацій, науковців та всіх громадян, компетентних у питаннях суспільної географії та етнодержавознавства, і спрямовано на висвітлення української складової частини історії та сьогодення Кубані, Північної Слобожанщини, Стародубщини, а також не згаданих у вищезазначеному Указі Зеленого, Сірого та Жовтого клинів – українських етнічних земель, розташованих у глибині території РФ. Важлива роль у проведенні різнобічної роботи з обґрунтування українського коріння вищезгаданих регіонів належить географам і картографам, зокрема в контексті досліджень (з урахуванням

історичної динаміки) етнонаціонального та мовного складу населення, геополітичної ролі кордонів, а також аналізу картографічної спадщини, що містить мапи, на яких вищезазначені території віднесено до складу України.

Неоголошена війна, яку веде терористична Росія проти України, тимчасово окупувавши частину її міжнародно визнаної державної території, спонукає до дій у відповідь, теоретичні засади яких належить закласти науковцям.

Необхідно зауважити, що в нашому розумінні поняття «українська національна територія» інтегрує поняття «українська етнічна територія» та «українська державна територія», оскільки у вищезгаданому понятті «національна територія» поєднуються етнічне та політичне трактування нації. Водночас

наголошуємо, що як українську державну територію ми не розглядаємо територію УСРР – УРСР, і, відповідно, карти згаданих квазідержавних утворень не входять до предмету нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Картографічна спадщина України ХХ сторіччя досить повною мірою проаналізована в працях О.І. Шаблія (Шаблій, 2001; 2003), який найбільшу увагу приділяв картографічній діяльності С.Л. Рудницького та В.М. Кубійовича, значною мірою проваджуваний у контексті національно-визвольної боротьби за незалежність України та пов'язаного з нею питання про державний кордон. Історію картографування території України, зокрема ХХ ст., досліджує Р.І. Сосса, який наводить детальну інформацію про створення різних за тематикою та призначенням карт України й окремих її регіонів у розрізі історичних епох (Сосса, 2007). Зокрема, вчений особливо наголошує на геодезичній і картографічній діяльності в Україні за доби національно-визвольної революції 1918–1921 рр., наводячи в тому числі фрагменти: «Спеціальної карти України», виданої в Києві у 1918 р. в масштабі 1:420 000; «Шкільної мапи України» П.А. Тутковського, того ж року виданої також у Києві; «Геологічної карти України», надрукованої в Петрограді в 1919 р. в масштабі 1:2 520 000, а також повністю відтворюючи (зі зменшенням у 5,7 рази) «Стінну фізичну карту України» С.Л. Рудницького, яку він видав у Відні в 1918 р. Значну увагу Р.І. Сосса приділив історії топографічного картографування в Україні, зокрема у ХХ ст. (Сосса, 2007).

Окремі аспекти картографічної спадщини України ХХ ст. висвітлено в праці Ю.О. Кисельова (Кисельов, Кисельова, 2022).

Постановка завдання. Метою статті є аналіз картографічних творів України ХХ ст. в контексті окреслюваних їх авторами меж української національної, а отже – етнічної та державної території. Досягнення мети дослідження передбачає вирішення таких завдань: 1) окреслити суспільно-історичні передумови картографування території України; 2) визначити коло авторів оригінальних карт України ХХ ст.; 3) проаналізувати кордони України на різних картах ХХ ст.; 4) актуалізувати межі української національної (етнічної та

державної) території України, проведені на картах ХХ ст., в контексті сучасної російсько-української війни.

Об'єктом дослідження є карти української етнічної та державної території, складені впродовж ХХ ст. Предмет дослідження – актуалізація змісту карт української етнічної та державної території ХХ ст. у контексті майбутньої перемоги України у війні з Росією.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ ст., коли дедалі реальнішими виглядали перспективи великої світової війни, наслідком якої мали би стати, зокрема, національно-визвольні революції в Європі, на українських землях і в середовищі української діаспори помітно активізувалася картографічна діяльність, у тому числі роботи з картографування української національної території. Інформацію про картографічні твори, які ми характеризуємо нижче, знайдено нами, переважно, з інтернет-джерела «Мапи України різних років» (<https://zabytki.in.ua/community/d/289-mapi-ukrayini-raznikh-rokiv/76>).

Так, у 1915 р. картосхему української етнічної території («землі, де живе наш нарід») видано в «Ілюстрованому календарі для американських русинів», виданому у Філадельфії (США) (Мапи України різних років). Звертає на себе увагу, що як безумовно українські на зазначеній картосхемі показано Берестейщину, Кубань, усю Слобожанщину, Стародубщину, як також і ті українські етнічні землі, які тепер належать Польщі.

У тому ж 1915 р., отже, на початковому етапі Першої світової війни, карту української етнічної території склав видатний український географ і картограф Степан Рудницький (1877–1937). Ця карта, виконана німецькою мовою, адже призначалася передовсім для громадськості Німеччини та Австро-Угорщини – країн, що воювали проти Росії, містить зображення України, що охоплює не лише переважну частину площі сучасної держави (включно зі Степовим Кримом, але без Кримських гір), а й значні території в межах сучасної Росії, Білорусі та інших країн, де переважало українське населення (Мапи України різних років; Кисельов, Кисельова, 2022).

Істотного динамізму межі України, відображувані на картах, набули під час національно-визвольної революції 1918–1921 рр.

Це було зумовлено подіями російсько-українських воєн, що супроводжували революцію. Зокрема, на карті, складеній у 1918 р. М. Дячишином, територія України на деякому відтинку виходила навіть до Каспійського моря. На створеній у тому ж році карті, вміщеній до плакату «Die Ukraine. Land und Volk» («Україна. Земля й народ»), представлено територію УНР до гетьманського перевороту (отже, ще без західноукраїнських земель). Головною особливістю картосхеми «Гетьманська держава», також складеної в 1918 р., було те, що вперше в кордони України включено весь Кримський півострів включно з його гірською частиною. Чи не найширший простір українські етнічні землі посідають на карті населення Європи Дітріха Шафера, сягаючи Передкавказзя (1918 р.; про державні території на ній не йдеться). Цікавою є й карта мовою есперанто, видана в 1918 р., яка теж показує Кубань, Північну Слобожанщину, Стародубщину та Берестейщину в складі України (Мапи України різних років).

Серед картографічних творів, виданих за доби УНР, особливе історико-правове значення має карта України з текстом французькою мовою, створена для Паризької мирної конференції 1919 р. (рис. 1). Важливо те, що

до складу УНР включено українські етнічні землі на теренах сучасних Росії (зокрема, Кубань, Північну Слобожанщину, Стародубщину) та Білорусі (Берестейщину й південну смугу загалом). Зазначена карта, враховуючи високий дипломатичний рівень, на якому було її представлено, документально підтверджує історичну належність до України згаданих вище територій, а отже – вказує на їхню можливу долю в контексті організації майбутнього повоєнного устрою Східної Європи та ймовірного подальшого розпаду Росії.

Львівська карта України 1919 р. знаменна тим, що межі поширення українського етносу сягають набагато далі на схід, порівняно з іншими тогочасними картами. Українська етнічна територія, відповідно до цієї карти, поширюється не лише на Кубань, а й на Лівобережжя Дону й навіть Волги, сягаючи Каспійського моря (Мапи України різних років). Ймовірно, автор мав на увазі не тільки ту територію, де українці утворювали більшість, а й ті землі, де вони суцільно компактно мешкали, не становлячи більшості. Натомість лише державна територія України (УНР) станом на 1919 р., найімовірніше, бралася до уваги під час складання карти Миром Кордубою. Але

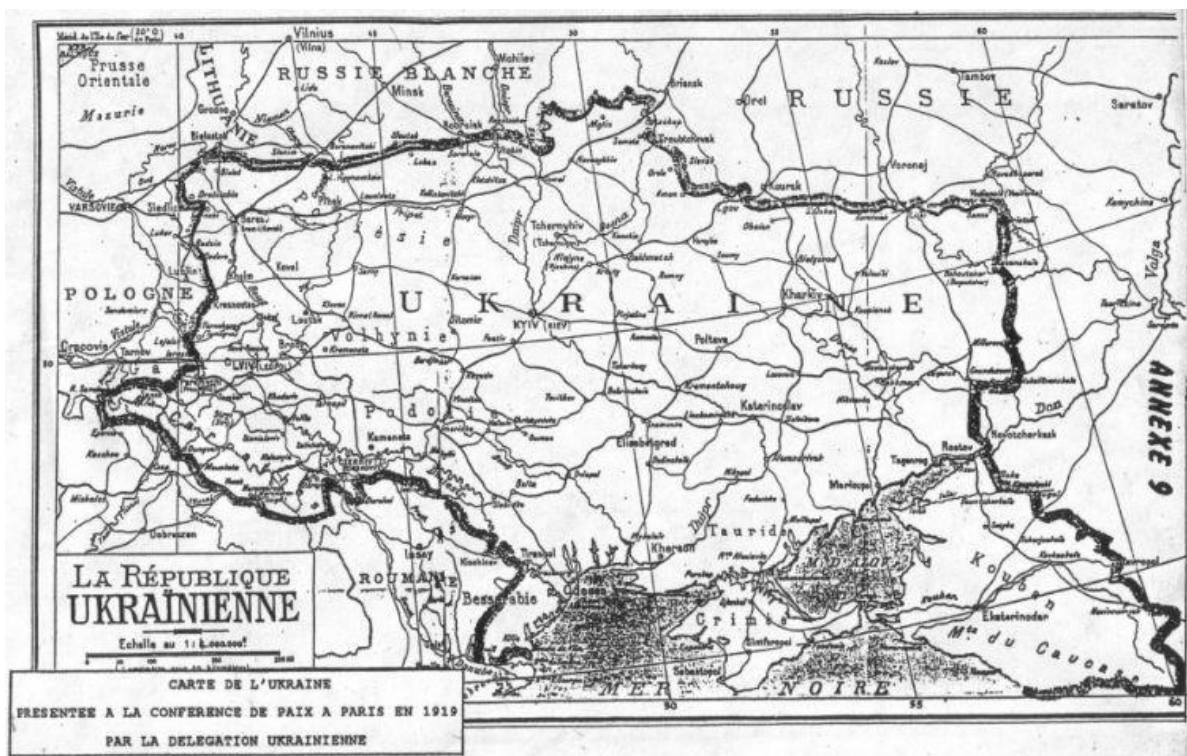

Рис. 1. Карта УНР, представлена на Паризькій мирній конференції 1919 р.

й на цій карті територія України, щоправда, на вузькому відтинку, виходить до Каспійського моря (Мапи України різних років; Kordouba, 1919). Такі ж кордони Україна має й на шведській карті 1920 р. (Мапи України різних років).

Заслугує на увагу видана 1920 р. у Відні карта «Україна у своїх етнографічних межах» (Мапи України різних років). Текст самої карти виконаний англійською мовою, позарамковий текст – паралельно українською та німецькою. Власне, карта займає меншу частину аркуша порівняно з пояснювальними записками та інформаційними врізками. Українську етнічну територію представлено структуровано, з виділенням земель, де українці переважають, та тих, де вони масово компактно розселилися, хоча й не утворюють більшості (рис. 2).

Подібним чином у тому ж 1920 р. диференціював українську етнічну територію на своїй карті згадуваний вище С. Рудницький, виділивши власне українські та суміжні землі

(Мапи України різних років). Запропонована ним структура українського етнопростору лягла в основу пізніших напрацювань, зокрема таких ґрунтовних, як «Географія українських і сумежних земель» Володимира Кубійовича (Кубійович, 1996) та «Атлас України й сумежних країв» за його ж редагуванням (Атлас України й сумежних країв, 1937).

Вагоме історико-правове значення має й «Адміністративна мапа УСРР» (Мапи України різних років), видана в 1922 р. Народним комісаріатом внутрішніх справ квазідержави, проголошеної на теренах УНР. Територію УСРР на ній показано з Таганрозьким і Шахтинським повітами у складі Донецької губернії, що в 1925 р. були передані до Ростовської області РСФРР. Отже, під час утворення наприкінці 1922 р. СРСР, тобто на момент втрати Україною державного суверенітету, зазначені території належали Україні. Цей факт за певних умов може набути істотного міжнародно-правового значення (Кисельов, Кисельова, 2022).

Рис. 2. Віденська карта України 1920 р.

Карта Донецької губернії, видана в 1923 р., так само містить зображення Таганрозького й Шахтинського повітів як її складових частин (а отже – й частин території України) (Мапи України різних років).

Хоча входження УСРР до складу СРСР фактично завершило черговий етап боротьби за власну державність українців, що опинилися на контрольованій більшовиками території, все ж ця боротьба й далі безперервно, аж до Другої світової війни, тривала на теренах Галичини, Волині, Буковини та Закарпаття. Напередодні її, а особливо – з початком нової великої війни національно-визвольні змагання знову охопили практично всі українські етнічні землі. Одним із підтверджень цьому є картографічний матеріал, представлений передовсім згаданим вище «Атласом України й сумежних країв» за редакцією В. Кубійовича (Атлас України й сумежних країв, 1937). Сама постановка питання не лише про власне Україну, а й про «сумежні краї» свідчить про увагу упорядника й авторів карт атласу до всієї української етнічної території незалежно від її належності до так званих «союзних республік» СРСР. Як просторове охоплення, так і зміст деяких карт згаданого атласу досить чітко вказують на трактування його авторами всієї картографованої території як української.

Приблизно до 20-х або 30-х рр. ХХ ст. відноситься картосхема британського журналіста Ланселота Лоутона, вміщена до його праці «Українське питання». На поштовій листівці, виданій у 1930-х рр. в Бельгії, зображено карту України включно з усіма суміжними етнічними територіями та виходом до Каспійського моря (із зазначенням щодо актуальної державної належності окремих частин території). Подібні обриси має й територія України, представлена на карті, виданій Центральним союзом українського студентства в 1939 р. в Берліні, із зауваженням, що її площа сягає 930 000 км², на яких мешкає 54 млн осіб (рис. 3). Того ж року у виданій у Ляйпцігу праці Михайла Цулукидзе «Die Ukraine» вміщено картосхему української етнічної території з дещо вужчими межами (територія України не сягає Каспію). Варто відзначити, що автор, працюючи в Німеччині в 1939 р., опублікував згадану картосхему, не визнаючи анексії Третього Райху, зокрема, зобразивши

цілісну й неподільну Чехо-Словаччину (Мапи України різних років).

До часів Другої світової війни відноситься й карта України («Ukraine. Tierras cozacas»), видана в 1943 р. в Буенос-Айресі (Аргентина) Б. Милінським (Мапи України різних років), яка включає, як і згадувані вище карти, Берестейщину, Кубань, Північну Слобожанщину та Стародубщину, але на ній немає українського «коридору», що з'єднував би Донеччину з Кубанню.

Спільною рисою карт, виданих у середовищі української діаспори після Другої світової війни, є фіксація як політичного кордону меж УРСР з одночасним зазначенням української етнічної території (зокрема, суцільної та мішаної). Так, на «Етнографічній карті Чорноморських країв», яку склали Володимир Кубійович і Микола Кулицький не пізніше 1960 р., суцільна українська етнічна територія позначена близько до державної території УНР 1919 р., про кордони якої зазначалося вище. Проте територія з мішаним українсько-російським населенням простягається значно далі на схід, поширюючись подекуди на лівий берег Волги. Подібним чином суцільна та мішана території мешкання українців розмежовані й на картах, виданих в англосаксонському світі у 60–70-х рр. ХХ ст. Це, зокрема, карта, вміщена до англомовного видання праці Ісидора Нагаєвського «Історія України» (Філадельфія, США, 1962 р.) та карта, видана в Дербі (Велика Британія) у 1971 р. (Мапи України різних років).

З картографічних творів кінця ХХ ст., виданих у незалежній Україні, слід відзначити передовсім виданий у 1993 р. атлас «Українці. Східна діаспора» (Українці. Східна діаспора, 1993). Зокрема, особливої уваги варта картосхема «Етнічна територія українського народу в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. ст.» авторів В. Наулка та А. Поріцького, на якій межі української етнічної території, подібно до згаданих вище картографічних творів часів Першої світової війни, сягають Північного Кавказу включно з м. Ставрополь. Також картосхема українських етнічних земель станом на 1926 р. показує значну частку етнічних українців, у тому числі таких, що визнавали українську мову рідною, на всьому північно-кавказькому просторі аж до Каспійського моря (що цілком відповідає змістові картосхем,

На території, яка простягається на 930.500 кв.кілометрах – замешкує біля 54 мільйонів населення, у 80 % українського. Україна є в сучасну пору поділена між чотирма державами.

1. СРСР: /по обох боках Дніпра, Кубанська область, Крим/ із 767.400 кв. клм. та 42,342.000 населенням.
2. Польща: /Східня Галичина, Волинь, Полісся та Холмщина/ із 130.600 кв. клм. та 9,115.000 населенням.
3. Румунія: /Буковина, Бесарабія і частина Мармароєської області/ із 17.600 кв. клм. та 1,238.000 населенням.
4. мадярина: /Карпатська Україна; її західня область т.зв. Пряшівщина із біля 150 тисячним населенням належить сьогодні до Словаччини/ із 14.900 кв. клм. та 734.000 населенням.

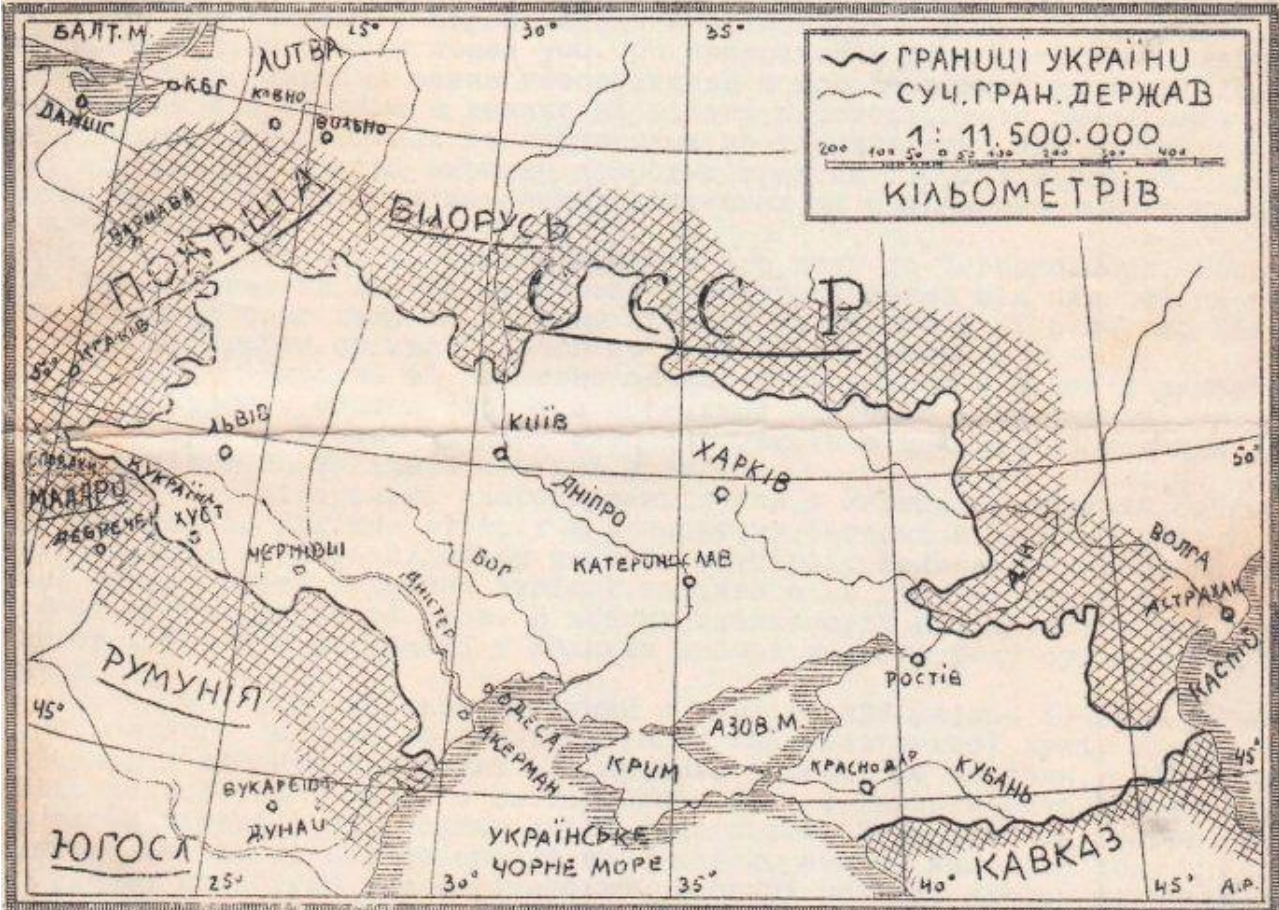

Рис. 3. Карта України, видана 1939 р. Центральним союзом українського студентства

згадуваних нами вище). Натомість наступні картосхеми, що відображають етнічну ситуацію, яка склалася після Другої світової війни, засвідчують поступове звуження української етнічної території на схід від тодішньої УРСР (Українці. Східна діаспора, 1993).

Також варто згадати картосхему, вміщену до підручника Ф.Д. Заставного «Географія України» (Заставний, 1994). На ній зображено українські етнічні землі, в тому числі Кубань, Слобідську Україну, Берестейщину (Заставний, 1994, с. 319).

Висновки. Аналіз картографічних творів із зображенням української національної (державної та/або етнічної) території, виданих у ХХ ст., свідчить про таке. По-перше, цілком очевидно, що про державну територію могло йтися лише в 1918–1920 рр. та, починаючи з 1991 р., тобто в часи міжнародно визнаної державності України. Відповідно, її територія зображувалася згідно з чинними у відповідні роки міжнародними договорами; отже, УНР та Українська держава 1918 р. займали істотно більшу площу порівняно із сучасною

Україною. По-друге, спостерігається поступове, але досить суттєве звуження української етнічної території, що ми пояснюємо частковим фізичним знищенням (зокрема, під час Голодомору-геноциду 1932–1933 рр.) та значною асиміляцією етнічних українців на територіях Росії.

Ймовірними напрямками подальших досліджень порушеної нами проблеми можуть бути аналіз картографічних зображень України європейськими та арабськими географами, починаючи від часів Середньовіччя, в контексті способів позначення на них самої України (Русі, Землі Козаків), а також Росії (Московії, Тартарії).

ЛІТЕРАТУРА:

- (1937) Атлас України й суміжних країв / Під заг. ред. В. Кубійовича. Львів: Наукове товариство ім. Шевченка [(1937) An atlas of Ukraine and adjoining countries / Under gen. red. by V. Kubiiovych. Lviv: Shevchenko Scientific Society (in Ukrainian and English)].
- Заставний, Ф.Д. (1994). Географія України: у 2-х кн. Львів: Світ [Zastavnyi, F. D. (1994). Geography of Ukraine: in 2 books. Lviv: Svit (in Ukrainian)].
- Кисельов, Ю.О., Кисельова, О.О. (2022). Українська етнічна та державна територія на картах 1915–1922 років. Сьомі Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (Суми, 14–16 жовтня 2022 р.) [Електронний ресурс] / [упорядник Корнус А.О.]. Елект. текст. дані. Суми. С. 162-164 [Kyselov, Yu. O., Kyseliova, O. O. (2022). The Ukrainian ethnical and state territory on the maps of the years 1915–1922. The Seventh Sumy scientific geographical readings: A collection of materials of the All-Ukrainian scientific conference (Sumy, October, 14-16, 2022) [A digital resource] / [compiler Kornus A. O.] (in Ukrainian)].
- Кубійович, В. (1996). Том I. Наукові праці // упоряд. і вступ. стаття проф. Олега Шаблія. Париж; Львів: Фенікс, Укр. акад. друкарства [Kubiiovych, V. (1996). Vol. I. Scientific works // compil. and intr. article by Prof. Oleh Shablii. Paris; Lviv: Fenix, Ukr. Acad. of printing (in Ukrainian)].
- Мапи України різних років / URL: <https://zabytki.in.ua/community/d/289-mapi-ukrayini-raznikh-rokiv> [The maps of Ukraine of different years / URL: <https://zabytki.in.ua/community/d/289-mapi-ukrayini-raznikh-rokiv> (in Ukrainian)] (дата звернення: 01.06.2024).
- Сосса, Р.І. (2007). Історія картографування території України. К.: Либідь [Sossa, R. I. (2007). The history of mapping of the territory of Ukraine. Kyiv: Lybid (in Ukrainian)].
- (1993) Українці. Східна діаспора: атлас. К.: Мапа ЛТД [(1993) The Ukrainians. The Eastern diaspora: an atlas. Kyiv: Mapa Ltd (in Ukrainian)].
- Шаблій, О.І. (2001). Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка [Shablii, O. I. (2001). Society geography: theory, history, Ukrainian studies. Lviv: Edit. centre of the Ivan Franko LNU (in Ukrainian)].
- Шаблій, О.І. (2003). Основи загальної суспільної географії. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка [Shablii, O. I. (2003). Fundamentals of the general society geography. Lviv: Edit. centre of the Ivan Franko LNU (in Ukrainian)].
- Kordouba, M. (1919). Le territoire et la population de l'Ukraine. Contribution géographique et statistique. Berne, 1919 (in French).

Стаття надійшла до редакції 05.06.2024.

The article was received 05 June 2024.